

János és a legék

M. Nagy Miklós

John Lukacs volt a leg....

Nos, ez a három pont azt jelzi, hogy bár valami rögeszmés ragaszkodással így akartam kezdeni ezt a kis megemlékezést (és, lám, így is kezdtem), rögtön zavarba jöttem – hogy akkor a legmicsodább is volt Lukács János?

Mert az első verziót elvettem: hogy „a legjobb szépíró a XX. századi nagy történészek közül”.

Egyrészt banális, ami, igaz, önmagában még nem lenne baj, sőt: miért ne kezdhethném azzal, ami valóban az egész lukácsi életmű egyik legfontosabb és legizgalmasabb sajátossága – igen, az olvasót talán leginkább ez nyűgözi le (persze könyvenként különböző mértékben, mert hol nagyon sokat, hol kevesebbet adott a szépírói énjéből): nemcsak a megfogalmazások szépírói precizitása, hanem az is, hogy Lukács (most már inkább így, magyarosan fogom írni a nevét) nemcsak a történelmi tények minél pontosabb rögzítésére törekedett, hanem arra is, hogy feltárja és érzékeltesse a történelmi események mögött emberi mozgatórugókat, ami pedig már kifejezetten szépírói feladat.

Ráadásul izgalmas ez a „banális” megközelítés azért is, mert belőle fakadt egy bizonyos nagyon enyhe, de mégiscsak komplexus János személyiségében: egyfelől a sikerességét és hírnevét részben – sőt nagyrészt – ennek a komplex szépírói/történelmi tehetségének köszönhető, ugyanakkor viszont úgy érezte, hogy a történészek céhe emiatt nem fogadja be őt igazán; szépíró, mondjuk regényíró viszont nem lehetne akkor sem, ha ez lenne az ambíciója, mert nem tud történetet kitalálni. (Nem mintha ettől ne lehetne valaki kiváló szépíró, de János szeretett kicsit dicsekvően panaszkodni írói tehetségének erre a hiányosságára.)

Csak hát nem vagyok benne biztos (hogyan is lehetnék?), hogy ez igaz (mármint hogy „a legjobb szépíró-történész” volt) – egyrészt, ugyan vajon hányat olvastam a nagy huszadik századi történészek közül, hogy ezt megítélhessem, másrészt Lukács egyik vagy talán legfőbb példaképe, Huizinga biztosan nem marad el tőle ebben. (Harmadrészt: van a szépírói teljesítmény megítélésében valami nagyon szubjektív elem, ami persze, teszem hozzá rögtön, önmagában nem lenne akadály...)

Én viszont mindenképp valami „leg”-gel szerettem volna kezdeni (bár most már inkább befejezés lesz belőle) ezt az írást – mert motoszkált bennem az érzés, amely, úgy gondolom, csak részben fakad a barátságból, amely vagy másfél évtizeden át összekapcsolt minket, tehát az érzés, hogy ő nekem (és talán másoknak is) a „leg”-valamilyenebb.

S aztán arra gondoltam, mit is olvassak újra a könyvei közül (különben egyértelmű volt a választás: az *Éveket* vettem elő, amely a leginkább szépírói munkája), s közben pedig – egyszer csak – arra, hogy nincs még egy író (azok között sem, akiknek szinte az egész életművét elolvastam, és akiket nagyon szeretek), akitől kapásból olyan sok gondolatot tudnék felidézni, mint tőle. És ez csak részben fakad abból, hogy János a legtalálhatóbb mondatait és a legkedvesebb gondolatait újra és újra leírta, hol újrafogalmazva, hol kiegészítve, hol épp csak megismételve (és persze baráti beszélgetések során is kifejtette őket) – ennél fontosabb, hogy ezeknek a nagy részét fontosnak éreztem elsőre is (időnként annak ellenére, hogy nem értettem egyet velük). Hatottak a gondolkodásomra, a személyiségemre, és hálás voltam értük.

Hosszan sorolhatnám most az ilyen gondolatait attól kezdve, hogy az ember a világegyetem középpontjában él (ez például ennek a különben nagyon kiegyensúlyozott

embernek egy másik enyhe kis komplexusa volt: hogy ezt a gondolatát egyetlen kritikusa sem elemezte alaposabban), mondjuk, odáig, hogy Hitlert és Sztálint a jövő valamelyest, sajnos, rehabilitálni fogja (érdekes téma lenne egyébként annak elemzése, ahogy Lukács történelmi pesszimizmusa összeszikrázik az emberi lényeg alapvetően derűs szemléletével).

Csak egyet említek még a sok közül: Lukács számtalanszor elismételte Flaubertnek azt a mondását, hogy a szavak választása nemcsak stilisztikai, hanem erkölcsi feladat – ez tehát nem az ő eredeti gondolata volt, de ez, azt hiszem, kevésbé fontos annál, hogy milyen következetesen tartotta magát ehhez a követelményhez. A történelem kutatása és az írás erkölcsi kérdés volt számára.

Végül tehát jöjjön az elsőnek szánt mondat, ami így a végére mégiscsak kikerekedett valahogy:

Lukács János az az író, aki a *legnagyobb* hatással volt a gondolkodásomra.

És ezen (mert magamat is megleptem vele) most bőven lesz gondolkodnivalóm.